

**Nyugat-Magyarországi Egyetem
Közgazdaságtudományi Kar**

**A TURIZMUS TÁRSADALMI-KULTURÁLIS HATÁSAINAK
VIZSGÁLATA EGY ÖKOTURISZTIKAI DESZTINÁCIÓBAN**

/Turisztikai kutatás az Őrségben/

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

Palanca Attila

**Sopron
2007**

Doktori Iskola: Gazdasági folyamatok elmélete és gyakorlata
Vezetője: Prof. Dr. Gidai Erzsébet DSc. egyetemi tanár

Program: Marketing
Vezetője: Dr. Gyöngyösy Zoltán CSc. egyetemi tanár

Témavezető: Dr. Fábián Attila PhD egyetemi docens

1.1. Az értekezés célja és annak jelentősége

A jelölt disszertációjának témája egy magyarországi ökoturisztikai desztináció kialakulásának története, a területre jellemző életciklus görbe helyszíni tapasztalatainak vizsgálata, és az elemzések fő hangsúlyaként a társadalmi-kulturális hatások elemzése, a következtetések megfogalmazása, és a további kutatási feladatok meghatározása.

A turizmus eredményeinek tudatos elemzésével, kapcsolatrendszerének feltérképezésével, a környezetre gyakorolt hatásainak vizsgálatával és rendszerbe építésével tovább növelhető gazdasági hatékonysága. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálata magyarországi viszonylatban nem szerepelt kellő hangsúllyal az elmúlt évek turisztika kutatási palettáján, annak ellenére, hogy – a szerző szerint – minden turisztikai fejlesztésnek a helyi lakosság életminőségének az emelése kell, hogy célja legyen. A turisztikai fejlesztések, beruházások alapkutatásai közé pedig a helyiek attitűdvizsgálatának kell állnia, amelynek legfontosabb kutatási aspektusa a turizmus társadalmi- kulturális hatásainak mérése.

Lengyel Márton szerint (1995) „a turizmus főszereplője a lakosság – nélküle mindez nem hozható létre és semmit sem ér, ha az egésznek nem haszonélvezője ő maga.” Tehát a pozitív gazdasági eredmények hozzájárulnak a lakosság életminőségének javulásához. A turizmusban a humán tényezők a legfontosabb elemek közé tartoznak, így egy fogadóterület lakosainak viselkedése, attitűdjei jelentősen befolyásolják az adott terület, termék turisztikai sikerességét. A nemzetközi kutatásokban (elsősorban angol és német nyelvterületen) a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálata az elmúlt évtizedekben lényeges kutatási terület volt, felismerve azt a tényt, hogy a turizmus olyan komplex rendszer, amely megvalósulása esetén közvetve vagy közvetlenül a helyi lakosság jelentős részét érintik. Nem elégséges csupán a turizmus majdani gazdasági hatását előrejelezni, szükséges a turizmus jelenlétének hatásait is figyelni az adott terület lakossága esetében. Ezek a vizsgálatok nagy szerepet kell, hogy kapjanak a jövőben annak eldöntésében, hogy miként fejleszthető vagy éppen nem ajánlatos a turizmus helyi fejlesztése.

1.2. A kutatás célja

Dolgozatban lefolytatott kutatás célja egyrészt a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak összefoglalása és szintetizálása, illetve ezek elemzésével kapcsolatos tudományos eredmények bemutatása, másrészt a fenti szintetizált eredmények alapján egy magyarországi ökoturisztikai desztinációban, az Őrségben, megvizsgálni a turizmus ezirányú hatásait. Az Őrségben, a turizmus az egyik legfontosabb, kialakulóban levő gazdasági tényezőként említhető, ezek következményeként a helyi lakosság jelentős része észleli valamilyen módon. A feladat azért különösen fontos, mert az Őrségben (a butler-i modell szerint) a turizmus kezdeti fejlődési szakaszában van. Jelentősége továbbá, hogy ha a turizmus bizonyos hatáselemzéseit már a fejlődés kezdeti, kialakuló szakaszában végzik el, mód van arra, hogy a társadalmi-kulturális hatásokat folyamatosan figyelemmel kísérésével bizonyos korrekciókat végezzenek el.

A dolgozat a következő kérdéskörökre keresi a választ:

1. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak nemzetközi és hazai áttekintése.
2. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak feltárása, elemzése a fogadóterületen.
3. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak elméleti modelljei miként érvényesülnek/hetnek a gyakorlatban.

1.3. A kutatás módszertana

A kutatás a trianguláció elve (Tomcsányi, 2001) alapján történt, annak érdekében, hogy minél szélesebb körből szerezzon információkat a szerző a desztináció turizmusáról társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálatához.

A primer kutatás keretében a helyi lakosság körében 2005 nyarán-őszén készült kérdőíves felmérés. A kérdőívek lekérdezésénél figyelembe vettük egy-egy település lakosainak számát és a kérdőíves lekérdezés ehhez arányítottan történt. A primer kutatásban kizárólag a helyi lakosok vettek részt, mert a kutatás kizárólag a helyiek turisztikával szembeni attitűdjeire, a turista-házigazda kapcsolatára, illetve a turizmus hatásaira vonatkozó lakossági észlelésekre vonatkozott.

A primer kutatás egy másik aspektusát jelentette az ún. strukturált interjúk elkészítése helyi turisztikai, önkormányzati szakértők, illetve a helyi turisztikai vállalkozások, polgármesterek, civil szervezetek képviselői, és a turizmusban aktív szerepet vállaló helyi lakosok bevonásával. A strukturált interjúk célja egyrészt, hogy megismerjük a szakértők véleményét,

másrészt kvantitatív és kvalitatív adatgyűjtést jelentett a tekintetben, hogy a lakosság által észlelt hatások összevethetők legyenek a valóságos helyzettel.

A szekunder kutatások egyrészt a kistérséget mutatják be (a disszertáció mellékletei), illetve a kistérség turizmusával foglalkozó irodalom áttekintésével (könyvek, statisztikák, újságcikkek, tanulmányok), másrészt a turizmus társadalmi-kulturális hatásaival és a helyi lakosok e hatásokra vonatkozó percepcióival kapcsolatos szakirodalom feldolgozását jelentette.

1.4. Az értekezés felépítése

A dolgozatban leírt kutatás a nemzetközi és hazai turisztikai szakirodalomban már alkalmazott módszerekre épít. Annak ellenére, hogy Magyarországon a turizmus az egyik legmeghatározóbb gazdasági ágazatnak számít, hatással van a hazai lakosság jelentős részének az életszínvonalára, életminőségére, kevés azoknak a kutatásoknak a száma, amelyek erre a területre vonatkoznak (Gergely, 1989, 1992, 1995; Halmos 1993; Lengyel 1999; Rátz 1995, 1999, Palanca 2003). Ugyanakkor feltétlenül meg kell jegyezni, hogy a rendelkezésre álló szakirodalom nagyobb része külföldi szakirodalom, és időben a turizmus kutatásának kezdeti időszakából valók.

Így az Őrségben végzett kutatás egyrészt gyarapítja ezt a sort, másrészt mivel a magyar turizmust kutatók szinte kizárólag az egyes desztinációk gazdasági vagy ökológiai jellegét vizsgálják, fontos ismerni azokat a turisztikai hatásokat, amelyek egyes terület társadalmi-kulturális rendszerére hatnak.

A vizsgálatok egy adott időpont helyzetképét tárja elénk. A szerző tervei között szerepel a dolgozat továbbfejlesztéseként, ciklikus, longitudinális alapú vizsgálat végzése, ami alaposabb lehetőséget nyújt a lakosság észleléseit befolyásoló tényezők változásainak elemzésében, és azok hatásainak folyamatos értékelésében. Emellett további lehetőség, hogy az elemzéseket települési szinten is kell vizsgálni a pontosabb térségi kép kialakításának elősegítésére, illetve a határon átnyúló őrségi-vend terület vizsgálata jelent további kutatási irányt.

A dolgozat négy fő részre tagolódik. Az első részben a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak elméleti rendszerének ismertetésére kerül sor, a nemzetközi és a hazai szakirodalom feldolgozásával.

A második részben a vizsgált ökoturisztikai desztináció földrajzi, gazdasági, turisztikai jellege, az ökoturizmus, mint turisztikai kategória főbb jellemzői kerülnek bemutatásra, és ezek ismeretének integrálása az őrségi desztinációba.

A harmadik fejezetben az Örségnek, mint turisztikai desztinációnak, az életgörbe-ciklus elemzése a butler-i modell segítségével történik meg.

Az negyedik fejezetben a vizsgált területen elvégzett empirikus kutatás eredményeit, a hipotézisek elfogadásának vagy elvetésének lehetőségeit, illetve a javaslatok várható hatásainak elemzésére kerül sor.

A turizmus a világgazdaság egyik legmeghatározóbb szektora. Már a turizmus fejlődésének kezdeti szakaszában felmerült az igény arra, hogy az egyes országok turisztikai teljesítménye mérhető és ez által összehasonlítható legyen. Ezen a felvetésen segített az 1963-as római ENSZ Konferencia a Nemzetközi Turizmusról iránymutatása, mely azóta is általánosan használt meghatározás, definíció a turizmus nemzetközi statisztikájában.

Ezek szerint a **látogató** minden olyan személy, aki állandó lakhelyén kívül, más országba utazik, bármely céllal, kivéve azt, hogy a meglátogatott országban kereső tevékenységet folytasson. A látogató, mint gyűjtő kategória, magába foglalja a **turistát**, aki legalább 24 órát tölt el a meglátogatott desztinációban és utazásának célja a szabadidő eltöltése, vagy üzlet, család, kiküldetés illetve konferencia. A harmadik kategória a **kiránduló**, aki 24 óránál kevesebbet tölt el a desztinációban (itt a hajóúton részt vevőket is beleértjük, de a tranzitutasokat nem) (Lengyel 1992, Holloway 1994, Palanca 2003, Puczkó-Rátz 2004).

A római ENSZ –konferencia, 1963-as turizmus definícióját a World Tourism Organisation (WTO) 1989-es Hágai Nyilatkozatában meghatározása tette teljessé. Ez a legújabb és legszélesebb körben elfogadott fogalmi célú definíció szerint: *„a turizmus magába foglalja a személyek lakó-és munkahelyen kívüli minden szabad helyváltoztatását, valamint az azokból eredő szükségletek kielégítésére létrehozott szolgáltatásokat” (WTO, 1989).*

A definíciót nem korlátozza a turizmus körében tartozó helyváltoztatásokat, időtartalmukat, a távolságot és a motivációt. Így nem tesz különbséget a szabadidős, illetve a hivatásturizmus között. A turizmus társadalomtudományok oldaláról történő megközelítése már korántsem ilyen egyöntetűek. Az egyes kutatói iskolák mindegyike jelezte, hogy a turizmus rendkívül összetett jelenség. Így az elmúlt évtizedekben az alábbi megközelítésekkel találkozhatunk (összefoglalás: Rátz 2004):

„Kommercializálódott vendégszeretet”(Cohen 1984), *„emberi viselkedésforma,* (Przeclawski 1993), *„a kultúra áruvá válása”* (Greenwood 1989), *„demokratizálódott utazás”* (Cohen 1984), *„az imperializmus egy formája,”* (Nash 1989, Crick 1996), *„modern szabadidős tevékenység”* (Cohen 1984), *„játék”* (Cohen 1984, Graburn 1989), *„ a hagyományos zarándoklat modern formája”* (MacCannell 1976, Cohen 1984, Allcock 1988), *„ alapvető*

kulturális motívumok kifejeződése” (Cohen 1984), *„változást előidéző tényező*” (Bystrzanovski 1989, Jafari 1989, Gergely 1992), *„idegen kultúra átvételének folyamata*”(Cohen 1984), *„etnikai kapcsolatok egy típusa*” (van den Berghe 1980, Cohen 1984), *„szabadidős migráció*” (Böröcz 1996), *„iparág*” (McKercher 1993), *„neokolonializmus egy formája*” (Cohen 1984, Krippendorf 1989), *„a béke iparága*” (Lengyel 1999).”

Ezekkel a társadalomtudományi oldalról megfogalmazott meghatározásokkal – éppen változatosságuk, a különböző oldalról történő megközelítések miatt – nehéz az egyes turisztikai részterületek eredményeit szintetizálni. Éppen ezért a WTO (1989) meghatározását tartom mérvadónak, mivel ez tűnik a legobjektívebb lehetőségnek a kutatás empirikus bemutatására.

2. A disszertáció tézisei

1. Az őrségi kistérségben a turizmus pozitív és negatív tulajdonságai is észlelhetők.
2. A turizmus pozitív és negatív hatásai a társadalmi-kulturális életnek számos területére hatnak.
3. A turisták és a helyiek között a kulturális különbség nem nagy, ezért a helyiek a turizmus szoció-ökonomiai hatását jelentősebbnek vélik, mint a kulturális hatásait.
4. A szoció-ökonomiai hatásokat a helyiek pozitívabbnak érzik, mint a kulturális jellegű tényezőkre gyakorolt hatásokat.
5. A kistérség lakossága jelentős mértékben támogatja a turizmus további fejlődését.
6. Inkább pozitívnak érzik a turizmus jelenlétét azok, akiknek valamiféle befolyásuk van a turizmusra.
7. Azok a helyi lakosok, akik a turizmus jelenlétének hatásait pozitív hatásként értékelik, aktívan támogatják a turizmust, viszont akik negatívan értékelik, azok nem támogatják.
8. Azok a helyiek, akiknek kapcsolata a turistákkal szorosabb, kevésbé hajlamosak a turistákkal szembeni sztereotípiák elfogadására.
9. Azok a helyiek, akik a turistákkal szorosabb kapcsolatot tudnak kialakítani, a turizmussal kapcsolatos attitűdjeik is pozitívabbak.
10. Az Őrségbe látogató turisták száma meghaladja a kistérség társadalmilag elviselt turisztikai teherbíróképességét.
11. A nyári szezonban tapasztalható turista jelenlét a helyiekben negatív attitűdöket eredményez a turistákkal és a turizmussal szemben.
12. Azok a helyiek akik a turizmusban dolgoznak, vagy van a turizmusban dolgozó családtagja, az kedvezőbbnek ítélik a turizmus hatásait, mint aki nem dolgozik a turizmusban és nincs a turizmusban dolgozó családtagja sem.

3. A kutatás új eredményei összefoglalása

Legfontosabb eredménynek tekinthető, hogy egy újabb turisztikai kutatás zárult le, illetve ennek folyamodványaként készült el a Művészetek Völgyének 2006. őszi kutatása is, mely szintén a helyiek turizmussal kapcsolatos társadalmi-kulturális hatásait vizsgálta.

Megállapításra került, hogy az őrségi ökoturisztikai térségben, mely a turizmus életciklus-görbe szerint, a kialakuló stádiumban van. A társadalmi-kulturális hatások már a turizmus e szakaszában is több ponton világosan lehetőségek, észlelések, attitűdök mentén rendeződnek. A primer kutatás során relevánsan megkülönböztethetőek pozitív és negatív szoció-ökonomiai, gazdasági, kulturális és egyéb, a jólét valamely szintjéhez kapcsolódó észlelések. Az a vizsgálati módszer, melyben primer lakossági felmérést, és szakértői interjúk sorozatát, valamint a személyes megkérdezések is szerepeltek, bizonyította, hogy a turizmusnak az Őrségben a pozitív illetve a negatív hatásai is észlelhetők. A kutatás a szerző által meghatározott változók széles körére, a társadalmi-kulturális élet minden összetevőjére igyekezett kitérni, a hatások mélységét, intenzitását felmérni. Tényként kell kezelnünk a kistérség turisztikai súlyát a kistérség gazdasági rendszerében. Jelenleg világosan beazonosítható, hogy még nem a legmeghatározóbb, legerősebb tényező a turizmus a desztinációban, de ereje, befolyásoló tényezőinek sorozata, a helyiek véleménye és részvételi kedve, hajlandósága évről-évre nő. Ez a folyamat a kistérség lakosságára egyértelműen hatást gyakorol, s a megkérdezések alapján ennek gazdasági hatását a legfontosabbak közé sorolják. Természetesen nem kell eufémizálni ezt a tendenciát. Ez alatt az értendő, hogy az őrségi turizmus szervezői között – s nem csak az ökoturizmusra (benne a falusi turizmusra is) jellemzően – általában nem a helyiek szervezésében jelenik meg. Így az általuk észlelt hatások mérésében fontos hatásként észlelik a gazdasági jellegű hatások megjelenését. Ez általában „kézzelfogható, fizikális” megjelenítődést jelent. Mindemellett, hogy az őrségi turizmus szervezésében és lebonyolításában jelentős részben nem a helyi tulajdonosok vesznek részt, azt is jelenti, hogy a megtermelt javak elhagyják a desztinációt. Visszaforgatott bevételeket csak az egyes panziók, vendégházak stb. esetében fedezhető fel.

Az Őrségben jelenlevő szezonális turisták és a helyiek kapcsolatában meglévő társadalmi-kulturális hatások észlelései, jelenleg csak, mint külső megjelenésében öltenek testet. Tehát a helyiek a turizmus társadalmi-kulturális hatásai közül elsődlegesen a „kézzelfogható, képileg számukra megjeleníthető” apopókat értelmezik. Az Őrségre is jellemző szezonálitás miatt a

kistérségbe látogató turisták száma nem tekinthető folyamatos jelenlétnek, így az általuk generált hatások sem érvényesek egész évben. A felmérés időzítése ezért esett szeptember hónapra, mert akkor a turisták száma lecsökken, a helyiek véleményei, észlelései megfontoltabbá, hitelesebbé válnak (a Művészetek Völgyében végzett kutatás is az események után bő három hónappal történt). A kistérségben lassan növekvő turistaszám ellenére a negatív hatások nem nevezhetők jelentősnek, mert a szezont követő holtidényben a helyiek „feltöltődnek”. Így az Irridex-modellben leírtak is csak azokra a desztinációkra jellemző, melyekben a szezonálitás hosszú, s a negatív hatások is előbb észlelhetők.

Mivel a turizmust általában nem a helyiek generálják, részvételük a turisztikai folyamatokban csekélyebb, így észleléseik is elsősorban a külsőleg megjeleníthető magatartásokhoz, változásokhoz, eltérésekhez kapcsolható. Ez a folyamat azonban nem tekinthető negatív és lezárt folyamatnak. Az emberek életminőségének legfontosabb „mértékegysége” az anyagi tényezőkre épül. A turizmus hatásainak mérése esetében ezen anyagi tényezők köré a foglalkoztatottságot, a jövedelem mértékét, az infrastruktúra területileg lebontott fejlettségét, az ellátottságot, az életszínvonalat is kell értenünk. Ezek a tényezők pozitív irányú változását a turizmusnak kell elérnie a kistérségben. Jelentős tényként kell megemlíteni, hogy a pozitív szoció-ökonomiai, és gazdasági hatások mellett, negatív, gazdasági jellegű hatásokat is beazonosítottak a felmérések során. Így a közlekedési viszonyokat, a szolgáltatások minőségét, gyengeségét említették. A magyarázat kézenfekvő. Mivel az Őrség egy nemzeti park területén található, ezért nagy ívű infrastrukturális beruházásokra, melyek, pl. a sűrűbb úthálózat kiépítését jelentené (ami egyébként nem szükséges), nem a preferált turisztikai tervezés menetébe jelentkezik a desztinációban. A viszonylag megnőtt látogatószámot a jelenleg üzemelő bármilyen infrastruktúra megfelelő szinten kielégíti. Ehhez csak egy adalék, az ökoturizmusban résztvevő turisták nem feltétlenül tartoznak a pszichocentrikus turisták körébe, akik mindenképpen elvárják a szolgáltatások, az infrastruktúra magas jelenlétét. A felmérésekben megjelennek azok a nem szoció-ökonomiai hatások is, melyek viszont a turizmus negatív következményeiként értékelhetők. A zaj, a különböző aszociális viselkedési normák megjelenése, a zsúfoltság stb. Mindezek a hatások viszonylagos hatások, hisz az Őrség területéhez és a lakosság számához viszonyítva a turisták jelenléte koncentrálnak a nyári hónapokra (jellemzően július-augusztus hónapokra), illetve a különböző rendezvények, fesztiválok időszakára. Tehát ezek a hatások valóban kizökkenhetnek a helyieket a mindennapi élet kategóriájából, és egy, csakis a számukra negatívumként észlelhető folyamatként jelenik meg.

Az Őrség Magyarország ma még kevésbé ismert turisztikai desztinációja. A kistérségben a turizmus fejlesztése, mint tudatos rendszerfejlesztés nem történt. A kialakuló falusi szálláskínálatot, az éttermek, lovardák, kölesönzők, erdei iskolák létrejötte a vállalkozói akaratnak köszönhető. A környezetvédelemmel és turizmustervezéssel az összevont (2007.január 01.) Fertő-Hanság és az Őrségi Nemzeti Park Igazgatósága foglalkozik. Itt azonban az elsődleges szempont a természeti értékek megőrzése, a páratlan növényvilág megóvása. A kutatás alapján az Őrségben ma tapasztalható (kialakuló) turizmus az alábbi jellemzőkkel rendelkezik:

- A kistérség rendelkezik az ökoturizmus feltételrendszerének megfelelő számú és minőségű turisztikai termékkel. A vonzerőkre épülő turisztikai termékpolitikát elsősorban az Őrségi Nemzeti Park képviseli, a rendszerre jellemző turisztikai szegmensek figyelembevételével.
- A kistérségre jellemző vonzerők egyediséget képviselnek, így más hasonló adottságú desztinációtól jól megkülönböztethető.
- A kistérség turisztikai vonzerőleltárában fő hangsúllyal a népi építészet, a népi hagyományok, a természet érintetlensége, a jó levegő, nyugalom, változatos táj, vendégszerető emberek, biztonság, gasztronómia szerepelnek.
- A turizmus fejlődésének negatív hatásai nem jellemzőek a területre. Megmaradt a jellegzetes népi, rurális társadalom és kultúra. A turizmus, mint termék erre az egyedi kultúrára épül.
- A vendégek döntő többsége belföldi (visszatérő) turista, akik a kistérséget aktív turistaként keresik fel.

Fontos kérdés a turisztikai kereslet szezonálitása az Őrségben is. Ez az általános probléma felveti azt, hogy valójában hogyan értékeljük, mekkora egyáltalán a turizmus munkahelyteremtő hatása. Statisztikailag is elenyésző azok száma, akik azt állítják, hogy ez a hatás szezonon kívül is érvényesül. Ennek további következményei, hogy a turizmus negatív hatásait is csak szezonon belül észlelik a helyiek. A rövid szezonban tapasztalható kedvezőtlen hatásokat a helyiek jól tolerálják. Mindezeket egybevetve kijelenthető, hogy az Őrségben nem tapasztalhatók a tömegturizmus jellemzői. A szezonban megjelenő turisták száma sem éri el azt a pontot, ami a zsúfoltság valamely mértékét jelentené. A megkérdezettek szerint is, a kistérség több turistát is tudna fogadni. A rövid szezon, a turisták relatív kis létszáma a helyiek turizmustól való gazdasági függőségének nem bebizonyított ténye határozza meg, hogy a térségben nem tapasztalhatók a tömegturizmus jegyei.

3. 1. A kutatás elméleti jelentősége

Mint ahogy már a dolgozat bevezetőjében is említésre került, Magyarországon ez idáig kevés figyelmet kapott a turizmuskutatásban, a fogadó desztinációk lakosságára ható társadalmi-kulturális hatások vizsgálata. A turisztikai kutatások jelentős része a gazdasági hatások aspektusait vizsgálta. Az Őrségre vonatkoztatva a turizmushoz kapcsolódó kutatásokról nincsen tudomásom. A kistérségről szóló szakirodalom is elsősorban a néprajzi megközelítést tartotta fontosnak, illetve a turisztikai látnivalók leltárszerű összefoglalását olvashattuk.

Jelen dolgozat kutatási tartalma azért hiánypótló, mert a fenntartható turizmus fejlesztése megvalósíthatatlan a társadalmi-kulturális szempontok figyelembevétele nélkül.

A kutatás során a turizmus hatásaira vonatkozó elméleti modellek közül a Butler-féle desztinációs életciklus-görbe, az Őrségre vonatkoztatott helyállóságának és alkalmazhatóságának vizsgálatára került sor. A kutatás továbbá vizsgálta, hogy a helyiek attitűdjeinek változása mennyire felel meg a Doxey-féle Irridex-modell felvetéseinek. Az Őrségben a turizmus alig két évtizedes múlttra tekint vissza. Emellett földrajzi elhelyezkedése (határmentiség), sajátos gazdasági-politikai térbe kényszerítette. Ezért feltételezhető volt, hogy a turizmus fejlődésében is bizonyos egyedi vonások felfedezhetők. Így az életciklus-görbe ellentmondásos alkalmazhatóságára újabb vizsgálati eredménnyel járult hozzá a kutatás. Az Őrségi turizmus története megerősítette azt a hipotézist, hogy a turizmus Butler alkotta életciklus-görbéjének alakja erősen desztináció függő. Az Őrségi desztináció életciklus-görbe története csupán két évtizedre nyúlik vissza, és figyelemreméltó, hogy egy politikailag teljesen zárt terület, miként válik népszerű ökoturisztikai desztinációvá. Az életgörbe modell alkalmazása során rendkívül nehéz feladat volt, még ebben az időtávban is, összehasonlító adatokat gyűjteni. A hiátus kiküszöbölésére felhasználtam a nemzeti park által készített néhány éves múlttra visszatekintő látogató adatait, illetve a kistérségre vonatkozó (KSH) szállás-helykapacitás statisztikákat is. Itt természetesen tudomásul kellett vennem azt a hétköznapi tényt, hogy a kereskedelmi szálláshelyek adatai nem minden esetben kerülnek be a statisztikai rendszerbe. Fontos vizsgálati aspektusnak tekinthető, hogy a helyiek attitűdjei milyen módon változtak meg a turizmusfejlődése során, és ezek a változások mennyire azonosíthatók Doxey általános modelljével, mely szerint a turisták számának növekedése negatívan befolyásolja a helyi lakosság turizmussal kapcsolatos attitűdjeit. A folyamatok jobban megfigyelhetők, magyarázhatók, ha a modellt, tehát az Őrséget, mint, egy STEEP-rendszer kereteibe helyezzük. Maguk az attitűdváltozások, melyek a desztináció lakosságára jellemzővé váltak, nem köszönhetőek csupán a megváltozott turistaszámnak, hanem a

turizmus környezeti összetevőinek megváltozása vagy éppen stagnáló állapota is jelentősen befolyásolja azokat. A kérdőíves felmérésekből és a személyes lekérdezésekből adóan kijelenthető, hogy a modellekben foglalt állítások, feltételezések beigazolódtak. A helyiek az első turistákat lelkesen fogadták (ez természetesen azt is jelentette számukra, hogy kitörtek az eddigi zártságból), majd miután ők is egyre nagyobb számban kapcsolódtak be a turizmus valamelyik ágába, attitűdjeik még kedvezőbbé, elfogadóbbá váltak. Jelenleg a turisták számának lassú, de folyamatos emelkedését látjuk a turisztikai magterületeken, míg stagnálásáról számolnak be a peremterületek megkérdezett interjúalanyai. Ez az optimális dinamizmus a lakosság turizmushoz köthető attitűdjeit nem változtathatta át negatív attitűdökké. Ez azt is jelenti, hogy a desztináció teherbíróképességére a jelenlegi turista létszám nem jelent veszélyt. Gazdasági jelentésekből tudjuk, hogy a turizmus a világ vezető iparágai közé tartozik. Ahhoz, hogy a turizmus fejlődése rövid és hosszú távon pozitív következményeket érvényesítsen, tudatos, fenntartható turizmus tervezésre van szükség. Tervezés pedig csak abban az esetben ad helyes irányokat, ha az addigi társadalmi-kulturális, gazdasági hatásokat is tanulmányozzuk. Az elkészült turisztikai hatástanulmányok elősegítik a döntéshozókat a megfontolt, megalapozott, kedvező változásokat hozó döntések megszületésében. Így minden turisztikai döntésnek, fejlesztésnek az a célja, hogy a fogadóterületen a fejlesztés-fejlődés során a helyiek életminősége javuljon. A WTO szerint, hogy a turizmus társadalmi-kulturális hatásai kedvezőek legyenek a lakosságot a turizmus minden lépésébe be kellene vonni. A fejlesztések megvalósításában a helyieknek kellő ismeretekkel, tudásanyaggal, információval kell rendelkeznie, ezt pedig a helyiekkel folytatott konzultációkkal, tájékoztatókkal, kampányokkal lehet elérni. Ez a turizmus integrált tervezése. Sokszor a negatív attitűdök megjelenése egy-egy turisztikai fejlesztés kapcsán egyszerűen a megfelelő információk hiánya miatt keletkezett. A kutatás eredményei felhasználhatók egyrészt az Őrség kistérségben a turisztikai adottságainak további fejlesztésében, illetve a hasonló adottságokkal rendelkező turisztikai desztinációk tapasztalati tervezésében. Fontos, hogy az elemzésekből kiolvashatók, majd adoptálhatók olyan jellegű társadalmi-kulturális hatások viszonyrendszerei, melyek egy térség turisztikai tervezhetőségénél figyelembe vehetők. Ezek figyelembevételével a negatív hatások csökkenthetők illetve kiválthatók.

4. Javasolt kutatási irányok

Az elmúlt évtizedekben Magyarországon a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálatában alig készültek tudományos igényű vizsgálatok, s tudomásunk szerint jelenleg sem folynak ilyen irányú kutatások. A kistérség kiválasztásának szempontjai között erős motivációt képviselt, hogy Magyarország ne egy kiemelt, évtizedek óta népszerű desztinációját válassza a szerző, ahol az elméletben már megalkotott tézisek jól megjeleníthetők. Ezek alapján az őrségi turisztikai desztinációra esett a választás, ahol a turizmus fejlődése a kezdeti stádiumban van. A turizmus társadalmi-kulturális hatásaiban tapasztalható eredmények a klasszikus turizmuselméleteket igazolják, azzal a különbséggel, hogy a hatások mélysége, pozitív és negatív jellege, még nem közelíti meg az elméleti szinteket. Vizsgálatokból levezethető következtetéseket a döntéshozóknak figyelembe kell venni döntéseiknél, hogy az elvárt előnyök és a kiküszöbölhető hátrányok azonosíthatók legyenek, s ezzel a helyiek támogatását, bekapcsolódását a turizmusba elérhessék. A dolgozat a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak mérésében a helyi lakosság észleléseire támaszkodott. Fontos kutatási irány lesz a jövőben a lakossági észlelések és az objektív változások összehasonlítása, elemzése. Nemcsak az Őrségben, hanem országos szinten is ez egyelőre akadályokba ütközik, mert nem léteznek kistérségi statisztikai adatok. A másik nehézség e kutatások lefolytatásában, hogy az időkorlátai meglehetősen nagyok, azaz egy ilyen kutatás (lakossági észlelés és objektív változások összehasonlítása) minimális időtartama 5-15 év lenne. A dolgozat erősségének, hogy az őrségi települések létszámához viszonyítottan történt a lakossági lekérdezés. Ez azért is fontos, mert a hazai szakirodalom áttekintése után a szerző nem találkozott ilyen irányú megközelítéssel, ugyanis még az azonos kistérségbe, turisztikai desztinációkban is különbözőek a helyiek attitűdjei a turizmussal szemben. A lakosság turizmus társadalmi-kulturális hatásaihoz való viszonyítása nagymértékben függ a magterületektől való távolságtól, a lakosság gazdasági lehetőségeitől, az infrastrukturális fejlettségtől. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak elemzését az egyes települések esetében is el kell végezni, ám első lépésben az Őrséget, mint egész egység szükséges bemutatni, az így levont következtetések helytállóbbaknak értékelhetők. A kérdésben szerepel az üdültulajdonosok megkérdezése is. Az eredményekből kiderül, hogy számuk nem befolyásolja a kialakított társadalmi-kulturális hatásképet. Mivel jelenlétük a desztináció lakosságára – a személyes interjúk alapján – pozitívan hat, konfliktusforrás a helyiek és közöttük nem fedezhető fel. A felmérés 2005 őszén készült, tehát egy adott időpont észleléseit tükrözi. Mindenképpen fontos, hogy a területről készüljenek longitudinális

vizsgálatok. Ezek a hosszabb időszakot magába foglaló kutatások lehetőséget nyújtanak a lakosság észleléseinek további vizsgálódására, a megváltozott tényezők azonosítására, a hatásmechanizmusok felismerésére és az esetleges válaszok megfogalmazására. Emellett a longitudinális vizsgálatok bebizonyíthatják, hogy egy fogadó desztinációban a helyiek hozzáállása a turizmushoz jelentős hatással van a turisták által kialakított véleményéről és nagyban befolyásolja a turizmus hosszú távú helyi sikerét is.

5. Szakkönyvek, publikációk, előadások

5.1. Szakkönyvek

5.1.1.

- 2005 Az ökoturizmus
Lövér-Print Nyomda, Sopron, ISBN 963 936 4 584
- 2004 A turizmus fejlesztése, a turizmus jelentősége a területfejlesztésben
Lövér-Print Nyomda, Sopron, 222p, ISBN 963 936 4 59 2
- 2000 Szezonok és fazonok
Raabe Verlag, Budapest, ISBN 963 936 4 83 4

5.1.2. Egyetemi jegyzet

- 2006 Kerékpártúrák a régió gyümölcseit, Mosonmagyaróvár, oktatási segédanyag (Interreg IIIC Alicera)
- 2005 Szolgáltatásmarketing jegyzet, Sopron, 2005 ISBN 9637044 00 0
- 2004 Marketingstratégia –esettanulmányok,
Sopron, ISBN 963 9364 47 9
- 2002 Szállodafinanszírozás, Veszprémi Egyetem, (Internetes megjelenés)

5.1.3. Idegennyelvű közlemények

- 2005 Interpretation of Doxeys Irridex and Butlers Model by the Touristical Attitude Measurement, 5th International Conference of PHD Students, Miskolc, ISBN 963 661 673 6 ö, ISBN 963 661 676 0
- 2005 Strategii de dezvoltare turistica a Euregiunii Bihor-Hajdú-Bihar, Cohsiciul Judeteah Bihor
- 2003 Ecotourism – consumer acceptance accoding to an comparative analysis
PhD Hallgatók IV. Nemzetközi Konferenciája, Miskolc, ISBN 963661 585 3 ö,
- 2001 Stadtmarketing =Qualitatverwaltung?
Stadtkonferenz in Eisenstadt,

5.1.4. Magyar nyelvű tudományos közlemények

- 2007 A fenntartható városmenedzselés kérdései, a felelős város, a lakható város, a résztvevő város, Versenyképesség és várostársági egyenlőtlenségek II-III kötet, ISBN 978 963 7385 79 7, Budapest
- 2006 Sopron mentális térképe, I. Kheopsz Konferencia, Mór
(A dolgozatot a konferencia nívódíjban részesítette)
- 2005 Hatáselemzés a turizmusban, Mokka Konferencia–Győr, Szerk.: Józsa-Varsányi, ISBN 963 7175 25
- 2005 A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak hisztogrammatikus vizsgálata az Őrségben, XLVII. Georgikon Napok és 15. ÖGA találkozó, Keszthely, ISBN 963 9096 99 7
- 2005 A turisztikai attitűdmérések modelljeinek vizsgálata, Marketing Füzetek, Sopron
- 2005 A fenntartható turizmus kérdései az Őrségben, Regionális Konferencia, Pécs
- 2005 A Doxey-féle IRRIDEX és a Butler-féle modell vizsgálata a turisztikai kutatásokban, OTDK Konferencia, Sopron
- 2004 Ökoturizmus a változó Magyarországon, Comitatus, ISSN 1215-315x
- 2004 A márkázás szerepe a turizmusban, Magyarország és a 21. sz. kihívásai az Európai Unióban, Tanulmánykötet, Komárom, ISBN 963 7385 68 1
- 2003 Az ökoturizmus lehetőségei a rendszerváltoztatás utáni Magyarországon, MTA VEAB Konferencia, Komárom ISBN 963 7385 67 3
- 2003 Az ökoturizmus lehetséges stratégiája Magyarországon Marketing Oktatók Konferenciája, Debrecen
- 2003 Ökoturisztikai felmérés Magyarországon, MMM Konferencia, Keszthely, ISBN 963 661 533 0
- 2002 Az Eurégió-West/ Nyugat-Pannonia turizmusának fejlesztési lehetőségei, Turizmus Bulletin

5.1.5. Tanulmányok

- 2005 Rába-medence turisztikai stratégiája (önkormányzati megrendelés)
- 2004 Miskolctapolca turisztikai lehetőségei (önkormányzati megrendelés)
- 2003 Esztergom turisztikai lehetőségei (önkormányzati megrendelés)

